

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Allende en de boeren: een ecologische analyse van de presidentsverkiezingen van 1970 in Chili

Galjart, B.F.

Citation

Galjart, B. F. (1974). Allende en de boeren: een ecologische analyse van de presidentsverkiezingen van 1970 in Chili. *Acta Politica*, 9: 1974(1), 3-23. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451479>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451479>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

© Boom Meppel 1974

Niets uit dit tijdschrift mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Druk Taconis by, Wolvega

Allende en de boeren: een ecologische analyse van de presidentsverkiezing van 1970 in Chili

door B. F. Galjart

1, Probleemstelling

In september 1970 werd, middels vlekkeloze verkiezingen, in Chili een marxist tot president gekozen. Deze verkiezingen leken toen niet alleen voor Chili zelf, maar voor vele andere landen in Latijns Amerika en de Derde Wereld van betekenis. Zij openden een perspectief voor hen die meenden dat de macht alleen met geweld veroverd kon worden op de heersende elites. Zij moesten uitwijzen of de opbouw van een socialistische maatschappij met handhaving van een democratisch politiek bestel een reële mogelijkheid was dan wel een illusie. Zij moesten uitwijzen in hoeverre een onafhankelijker opstelling tegenover de economische metropoli haalbaar was.

In dit artikel, dat geschreven werd lang voor de tragische afloop van het Chileense experiment, zal ik geen poging doen om te antwoorden op de hierboven genoemde vragen. Ik ben er alleen vooralsnog niet zeker van dat de conclusie zou moeten luiden, dat de Chileense weg niet de juiste was. Als het er in de politiek om gaat uit te vinden wat mogelijk is, dan zie ik geen andere weg die meer mogelijkheden biedt.

Het lijkt, in dit verband, zinvol om te vragen welke bijdrage de arme boeren (de peasants, de campesinos) hebben geleverd aan de verkiezing van Allende. Er bestaan vele, ten dele tegenstrijdige, vaak nogal impliciet blijvende theorieën over het actuele of het mogelijke politieke gedrag van boeren. Marx zelf zag revolutionair potentieel in de niet zelfstandige, van feodale grondbezitters afhankelijke boeren, maar niet in de bezitters van gezinsbedrijven, die eerst na een lang proces van verpaupering zouden kunnen gaan inzien dat hun belangen overeenkwamen met die van het stedelijke proletariaat.¹ Na de tweede wereldoorlog, en vooral op grond van ervaringen opgedaan tijdens nationale bevrijdingsoorlogen als in China, Algerije en Cuba, ontstonden er theorieën van linkse signatuur die de boeren — de meerderheid van de bevolking in vele landen — een belangrijke revolutionaire rol toekenden.² Goed uitgewerkt kan men deze theorieën niet noemen.³ Niettemin hebben zij ertoe bijgedragen, dat in sommige linkse kringen in Latijns Amerika — met name in de niet-orthodox communistische —

¹ K. Marx, the 18th Brumaire of Luis Bonaparte. In: *Feuer*, 1972, pgs. 378-82.

² Vgl. Schramm, 1963, vooral pgs. 172-188; Guevara, 1968, pgs. 192-95; Fanon, 1961, p. 46.

³ De theorieën zijn, zoals Debray (1967, p. 64) terecht opmerkt, veelal hypothesen achteraf, opgesteld op grond van bepaalde ervaringen. V.w.b. een afwijkende maar zeker plausibele verklaring voor de rol van de boeren in China en Joegoslavië zie Johnson, 1962; voor een beschouwing over de verschillen tussen marxistische theoretische inzichten en de doelstellingen achter de boerenbewegingen in Oost-Europa na de eerste wereldoorlog, zie Mitrany (1961). Wertheim (1972, p. 439) geeft een voorbeeld van tegenstrijdigheden in het werk van Debray zelf.

de mening opgeld ging doen, dat de macht veroverd moest worden door middel van een guerrilla op het platteland, waaraan de boeren dan hun steun zouden gaan verlenen.⁴ Vooralsnog mislukte pogingen om dit proces op gang te brengen zijn gedaan in Bolivia, Peru en Venezuela; in andere landen zijn ze nog aan de gang, maar lijken niet bijzonder succesvol (Colombia, Guatemala).

De sociologische theorievorming over de mobilisering en revolutionaire gezindheid van boeren is pas sinds enkele jaren goed op gang gekomen. Het bezwaar dat aan de eerdergenoemde, door revolutionairen zelf ontwikkelde theorieën kleefde, namelijk dat zij vaak te weinig onafhankelijke variabelen onderkenden en de arme boeren al te zeer over één kam schoren, kan alleen door gedetailleerd sociologisch onderzoek worden ondervangen.

De analyse waarop dit artikel is gebaseerd was een bijproduct van een grotere studie over mobilisering en solidariteit van boeren, waarvan de resultaten elders werden gepubliceerd (Galjart, 1973). Hoewel het een bijdrage bedoelt te zijn tot de theorievorming, moeten de uitspraken waartoe we komen eerder gezien worden als hypothesen dan als theorieën. In het artikel wil ik proberen antwoord te geven op een vijftal vragen.

In de eerste plaats de vraag of het tijdens de presidentsverkiezingen van 1970 in Chili nog zo was dat de grootgrondbezitters de stemmen van de, van hen afhankelijke, landarbeiders beheersten.

Nog niet zo lang geleden werden de arme boeren in Latijns Amerika, althans sommige categorieën, ook wel beschouwd als stemvee in het bezit of onder de controle van grote grondbezitters. Zeker is het in het verleden zo geweest dat de invoering van het kiesrecht de positie van de grootgrondbezitters eerder versterkt dan verzwakt heeft. En wel omdat zij, middels dwang, listen of patronage, beschikken konden over de stemmen van de op

⁴ Debray noemt de beschouwingen in *Monthly Review* als een belangrijke bron van inspiratie. Ook de geschriften gebaseerd op de Braziliaanse boerenbeweging van 1963-1964, zoals die van Juliao zullen wel uitwerking hebben gehad. Verondersteld mag echter worden dat met name Guevara zich in Bolivia vooral baseerde op de eigen, Cubaanse ervaringen. Bij herhaling spreekt hij er in zijn Boliviaans dagboek zijn teleurstelling over uit dat de boeren niet tot meedoen waren te bewegen. In hoeverre Camilo Torres zich op zijn eigen — sociologisch veel beter uitgewerkte — theorie over de Colombiaanse boerenmobilisering baseerde, weet ik niet. (Vgl. Torres, 1970). Het enige mij bekende voorbeeld van succesvolle radicale actie op het platteland met gebruikmaking, ja op grond van sociologische theorieën zijn de bezettingen van bedrijven door Mapuche indianen, geleid door kader van de MIR, in het Zuiden van Chili, eind 1970 — begin 1971. De gebruikte literatuur was Affonso et al. (1969).

hun bedrijf werkzame boeren.⁵ In hoeverre deze toestand voortduurt is minder duidelijk; het antwoord zal van land tot land verschillen. Waarschijnlijk is dat de oprichting van belangenorganisaties als Liga's en syndicaten de band tussen patroons en boeren heeft helpen verbreken. Zo vond ik in Chili dat de leden van de syndicaten, in vergelijking met de niet-leden, minder goed over de patroon dachten en minder vaak naar hem zouden toestappen als ze een som gelds moesten lenen (Galjart, 1973). In de jaren 1969 en 1970 echter won een door de patroons gestichte en gecontroleerde federatie van syndicaten (Provincias Agrarias Unidas) betrekkelijk snel aan kracht. Petras en Zeitlin (1968 a, p. 257) menen dat de Chileense landarbeiders hun stem vrij hebben kunnen uitbrengen sinds in 1958 de zogenaamde Cedula Unica — een door de overheid uitgegeven stembiljet waarop alle kandidaten staan — werd ingevoerd in plaats van de, veel meer manipulaties en controle mogelijk makende, stembiljetten per partij. Volgens Gil (1969, p. 95) stemden de landarbeiders al in 1952 niet met de grootgrondbezitters mee.

De tweede vraag houdt eveneens verband met een bestaande theorie. Niet alleen tussen grondbezitter en boer, ook tussen de zittende overheid en groepen boeren wordt het patronage-mechanisme onderkend. De overheid zou bepaalde, haar welgezinde groepen boeren ontwikkelingsfondsen toespelen, en de boeren zouden dan, daartoe aangespoord door vote-brokers, in ruil op de regeringskandidaat stemmen. Zeker is dat in een aantal landen met name in Mexico en Venezuela, en in iets mindere mate in Peru en Bolivia, boerenorganisaties werden ingekapseld door politieke partijen en daarna geen eigen, onafhankelijke rol meer speelden (vgl. Powell 1969). Ook in Chili, vóór 1970 en daarna, gaven de politieke partijen zich moeite om door het verdelen van gunsten en het beheersen van bestuurders, hun greep op de organisaties van de boeren te vergroten.

De vraag is dus of het begunstigen door de overheid van bepaalde groepen op het platteland, door middel van de particularistische besteding van fondsen, inderdaad geleid heeft tot een binding van de kiezers in die groepen aan de kandidaat van de Christendemocraten. Zoals vrijwel elke van verkiezingen afhankelijke regering in Latijns-Amerika is ook die van Frei beschuldigd geworden van zulk particularisme. Hebben de meest begunstigde categorieën boeren inderdaad op Tomic gestemd?

De derde vraag houdt hiermee direct verband. Is het waar dat, zoals men in Chili algemeen aannam, de verschillende boerenorganisaties, vooral de syndicaten, beheerst werden door politieke partijen, en dat van de leden

⁵ Zie voor een klassieke Braziliaanse beschrijving Leal, 1948; voor Chili: Petras en Zeitlin, 1968a.

dus verwacht mocht worden dat ze zouden stemmen op de ene, dan wel de andere kandidaat?

In de vierde plaats willen we proberen aanwijzingen te vinden omtrent de conservatieve dan wel revolutionaire gezindheid van de verschillende categorieën boeren. Volgens Petras en Zeitlin (1968a en 1968b) waren het in 1964 vooral de loonarbeiders die op Allende stemden en vond men de Allende-bolwerken onder de landarbeiders vooral in die gemeentes die tevens mijnbouwcentra waren of daaraan grensden. Een hoog percentage eigenaars in de agrarische beroepsbevolking daarentegen correleerde in 1964 negatief met het percentage op Allende uitgebrachte stemmen. Kaufman (1972, blz. 127) vond dat de tijdelijke arbeiders geneigd waren zich van de PDC af te wenden.

Tenslotte willen we nagaan in hoeverre de variantie in het stemmenpercentage, behaald door elk der drie presidentskandidaten, überhaupt verklaard kan worden met behulp van variabelen, die de agrarische structuur beschrijven. Anders gezegd, in hoeverre bevat de agrarische structuur aanwijzingen over wat de boeren op 4 september 1970 in het stemhokje hebben gedaan.

2, De kandidaten en de positie van de boeren in 1970

De gegevens die ons een antwoord op de genoemde vijf vragen moeten verschaffen, zijn in de eerste plaats de resultaten van de Chileense presidentverkiezingen van 1970. Het lijkt om meer dan een reden gewettigd om ze ervoor te gebruiken. In tegenstelling tot vele andere Latijns Amerikaanse landen kent Chili sinds de dertiger jaren politieke partijen die gebaseerd zijn op ideologische en klasse-verschillen, en zich duidelijk laten onderscheiden in rechtse, centrum en linkse partijen.

De verkiezingsoverwinning van de linkse coalitie van socialistische en communisten die in 1970 haar beslag kreeg, heeft lang op zich laten wachten. Het kiesstelsel maakte het optreden van een groot aantal partijen mogelijk, maar had ook tot gevolg dat regeringen veelal alleen door een coalitie van partijen konden worden gevormd. Bij de presidentsverkiezingen van 1938 en 1946 hebben communisten en socialistische de kandidaat van de Radicale Partij — een centrumpartij — gesteund. De gematigd linkse regeringen die Chili van 1939 tot 1952 bestuurden, hebben weliswaar de greep van de staat op het economische leven verstevigd, maar de bestaande sociale en economische verhoudingen nauwelijks aangetast. In 1952 wendden de kiezers zich ontmoedigd van de politieke partijen af en zochten hun heil bij een ex-dictator, Ibanez, die zich als onafhankelijk van de partijen presenteerde.

Zijn regering was zwak en weinig daadkrachtig; in 1958 bleken de kiezers

opnieuw hun heil bij de partijen te zoeken. Bij die verkiezing won de conservatieve Alessandri het op het nippertje van Allende, die toen voor de tweede keer door de coalitie van communisten en socialistische in het veld werd gebracht (in 1952 had hij voor het eerst meegedaan, maar was als laatste geëindigd). Ook Alessandri's regering bracht niet de gehoopte ontwikkeling en structurele hervormingen. In 1964 gelukte het een betrekkelijk nieuwe partij, de Christendemocraten, zijn presidentskandidaat met een grote overmacht verkozen te krijgen en alleen een minderheids-regering te vormen. Dit vooral dankzij het feit dat het rechtse kamp — toen nog uit twee partijen bestaande — geen serieuze kandidaat in het veld wist te brengen, en van twee kwaden het beste kiezend, de Christendemocraat Frei steunde tegen Allende.

Eduardo Frei had een tamelijk radicaal verkiezingsprogramma gepresenteerd. Een landhervorming zou worden uitgevoerd, het onderwijs uitgebreid, de volkshuisvesting flink aangepakt, de macht van de buitenlandse kopermaatschappijen beknot. Gezegd moet worden dat op al deze punten vorderingen werden gemaakt, vorderingen die echter achterbleven bij de beloften. In het parlement was Frei afhankelijk van of rechtse of linkse steun; van beide kanten werd aan hem getrokken. Rechts was zich — na samenvoeging van de twee gehavende partijen tot één, Nationale partij — weer enigermate aan het herstellen: meer dan enige regering voor hem bedreigde Frei de positie van de traditionele elites, vooral die ten plattelande. Links wilde sneller dan Frei wilde en hield zijn geleidelijkheid voor conservatisme. De PDC bereikte iets, maar plukte er zelf wrange vruchten van. Enerzijds groeide het aantal diergenen die Frei's hervormingen te langzaam, te halfslachtig, te weinig overtuigend vonden; in 1969 deed zich om die reden een scheuring in de linkervleugel van zijn eigen partij voor en trad een aantal leden uit. Anderzijds was het voor rechts allemaal te veel geweest, te hard gegaan. De Nationale partij voelde zich sterk genoeg om met een eigen kandidaat te komen in 1970, oud-president Alessandri, een naam die nog een zeker charisma bezat. Ook de linkse coalitie presenteerde een eigen presidentskandidaat, Allende. (De coalitie was het spoedig eens geworden over een programma, maar had zes weken geharreward voor zij het ook over een kandidaat eens was. Het was tenslotte Allende's vierde poging).

De PDC zelf stelde iemand van de linkervleugel op, Radomiro Tomic. Zijn programma, en zijn inzichten, weken niet veel af van die van Allende. Hij had echter het nadeel, voort te komen uit de regerende partij die het er, in de ogen van velen ter linkerzijde, bij had laten zitten. Tomic zou met diezelfde partij, met dezelfde ambtenaren moeten werken, en het was de vraag of hij daardoor niet in de uitvoering van zijn programma geremd zou wor-

den. Voor de boeren was de keuze in 1970 vrij duidelijk. Alessandri zou de landhervorming stopzetten en misschien terugdraaien; hij zou bovendien wel proberen om de macht van de syndicaat te verkleinen. Anderzijds zou hij allerlei maatregelen nemen om de landbouwproductie te stimuleren. Allende zou de landhervorming snel verder doorvoeren en in het algemeen een politiek voeren die de armste boeren en landarbeiders ten goede zou komen. In welke organisatorische vorm de landhervorming zou worden gegoten was weinig duidelijk, maar veel animo voor het stichten van gezinsbedrijven zou zijn regering niet tonen. Tomic tenslotte betekende meer van hetzelfde, misschien beter en sneller dan onder Frei. Hij beloofde de hervorming radicaal verder door te voeren en leek af te stevenen op een soort arbeiderszelfbestuur, zoals het Joegoslavische.

Als kiezers namen de kleine boeren en landarbeiders in zoverre een aparte positie in, dat zij in meerderheid althans enigszins hadden geprofiteerd van de door Frei begonnen structurele hervormingen.

Het zou te ver voeren om in dit artikel een uitvoerige beschrijving te leveren van de sociale structuur die Frei, toen hij in 1964 aan de macht kwam, op het platteland aantrof, en van de veranderingen, die zijn regering doorvoerde. Een enkel woord echter is onmisbaar. Chili was een land waar de ongelijkheid in grondbezit wellicht nog extremere vormen had aangenomen dan in andere Latijns-Amerikaanse landen. Krap 7 % van alle bedrijven besloeg 81 % van de grond in 1955. Op de grote bedrijven — haciendas genaamd indien zeer groot, fundos indien wat kleiner — werd landbouw bedreven op verschillende wijzen en met behulp van verschillende categorieën arbeidskrachten. De categorieën verschilden in de mate, waarin ze over een stukje grond beschikten en in de mate waarin ze permanent werk hadden. Deelbouwers waren kleine, min of meer zelfstandige, boeren die de oogst met de grootgrondbezitter deelden; inquilinos werkten op het bedrijf van de laatste, maar werden gedeeltelijk betaald met een stuk grond voor eigen gebruik. Beide categorieën bereikten een hoger levenspeil dan de arbeiders die alleen loon ontvingen. Deze laatsten konden in vaste dienst zijn of alleen tijdelijk. Tabel 1 geeft een indruk van de relatieve belangrijkheid van deze categorieën boeren in de totale agrarische beroepsbevolking in de 121 gemeenten waartoe wij ons bij deze analyse beperken.

Tijdens de regeringsperiode van Frei is de toestand op het Chileense platteland vrij diepgaand gewijzigd. De landhervorming, die langzaam op gang kwam, omvatte in augustus 1970 11 % van het totale areaal, doch reeds 23 % van de geïrrigeerde landbouwgronden. De onteigende bedrijven, asentamientos genaamd, werden veelal omgezet in communautaire, door de boeren zelf geleide bedrijven. Hier en daar gebeurde dit tegen de zin van de

Tabel 1

Gemiddelde samenstelling van de mannelijke agrarische beroepsbevolking in 121 typisch agrarische gemeenten in Chili (1965)

	gemiddelde*	standaard deviatie
producenten en onbetaalde gezinsleden	62 %	20 %
deelbouwers, deelbouwers-inquilinos, inquilinos	7,7 %	5,4 %
vaste loonarbeiders	9,7 %	8,5 %
tijdelijke loonarbeiders	17 %	11,9 %

* Het totaal is minder dan 100 %, omdat de relatieve grootte van de categorie toezichhoudend personeel niet apart is berekend. De cijfers zijn gemiddelden van percentages

deelnemers in, die opdeling van de grond over de gezinnen verkozen. Asentados werden de gezinshoofden die een vaste betrekking hadden op het te onteigenen bedrijf. De wet op de syndicalisering leidde ertoe dat in 1970 ongeveer 30 % van de landarbeiders in syndicaten was georganiseerd, terwijl dat in 1964 nog niet 0,1 % was geweest. Behalve door niet-officiële promotoren uit de christelijke en de socialistisch-communistische hoek, werd de organisatie van de landarbeiders bevorderd door ambtenaren van de overheidsinstantie INDAP (Instituto de Desarrollo Agropecuario). Nieuwe sociale wetten regelden voor de landarbeiders het minimumpercentage van het loon dat in geld moest worden uitbetaald, de arbeidstijden, de gezinstoeslag, de betaalde vakantie, de weektoeslag (de uitbetaling van een zevende dag loon aan iemand die zes dagen voor een landeigenaar heeft gewerkt), benevens het recht van organisatie. In de loop der jaren groeiden de Federaties en Confederaties van syndicaten uit tot sterke en strijd lustige organisaties, die over het algemeen kans zagen de eenmaal verworven rechten te verdedigen.

De kleine zelfstandige boeren werden aangemoedigd zich te organiseren in buurtcomité's en hun werd, door INDAP, crediet verstrekt. In 1969 werden de buurtcomité's samengevoegd in, grotere territoriale eenheden omvattende, coöperaties. Hoewel het ook in de laatste jaren van Frei's bewind nog steeds zo was, dat het grootste deel van het landbouwcrediet bij de grote en middelgrote bedrijven terecht kwam, kan niet ontkend worden dat de kleine boeren, voor het eerst, van de staat crediet ontvingen. Geschat wordt dat ongeveer 15 % van het totale landbouwkrediet naar de sector van de kleine boeren ging.

3, De gegevens en de analyse

Voordat we antwoorden kunnen gaan zoeken op de vijf vragen waarom het ons gaat, is het nodig iets te zeggen over onze gegevens.

De stemmenpercentages behaald door de kandidaten Alessandri, Tomic en Allende zijn die welke als officiële verkiezingsuitslag verstrekt werden door de Dirección del Registro Electoral. Gezien het feit dat het stemgedrag van de Chileense vrouwen in voorgaande verkiezingen conservatiever was dan dat van de mannen, zijn alleen de stemmen van de laatsten in beschouwing genomen.⁶ De indicatoren die betrekking hebben op kenmerken van de agrarische structuur zijn per gemeente (comuna) berekend op grond van cijfers ontleend aan de landbouw telling van maart 1965.⁷

De variabelen betreffen vooral drie aspecten van de agrarische structuur, nl. de verdeling van de grond over grootte-klassen van bedrijven, de verdeling van de agrarische beroepsbevolking over de verschillende categorieën, en de mate van moderniteit van de landbouw, geïndiceerd door het voorkomen van irrigatie, het gebruik van kunstmest en dat van tractoren. Daarnaast zijn gemeten het voorkomen van administrateurs, de mate waarin eigendom voorkomt, en de mate waarin permanente gewassen verbouwd worden. De organisatiegraad van landarbeiders (in maart 1970) is berekend door de aantallen leden, genoemd in de syndicale telling van het Fondo de Educación y Extensión Sindical van het Ministerie van Arbeid, te relateren aan de aantallen landarbeiders die volgens de landbouw telling van 1965, toen in de gemeentes werkten. De resultaten van de landhervorming tot augustus 1970 zijn eveneens berekend door de gegevens van CORA (de overheidsinstantie belast met de planning en uitvoering van de landhervorming) te relateren aan totalen vermeld in de landbouw telling van 1965. De variabelen zijn berekend als percentages. Hierdoor wordt presentatie in tabelvorm wat bezwaarlijk, maar het voordeel is dat een correlatiemaat berekend kan worden (Pearson's r), die reëel en interpretabel is en de neiging om zwakke verbanden te presenteren als wetten van Meden en Perzen helpt onderdrukken.

De gegevens hebben betrekking op gemeentes, niet op individuen.

⁶ Zie Gil, 1969, p. 232 ev., voor het verschijnsel in Chili zelf. Ook elders echter, in Duitsland in de twintiger en dertiger jaren, is gevonden dat vrouwen conservatiever stemden. (Vgl. Lipset, 1960, bl. 143, en Almond en Verba, 1965, bl. 324). Het verschijnsel maakte het raadzaam om de stemmen van mannen en vrouwen apart te beschouwen. Die van de vrouwen moeten nog tot een variabele omgewerkt worden en op de kaarten bijgeponst.

⁷ Veel dank ben ik verschuldigd aan opeenvolgende studentenassistenten, die mij geholpen hebben bij het rekenwerk: Ir. H. van de Belt, Ir. C. W. M. de Ranitz, Piet Spijkers en Mineke de Regt.

Als we toch over individuen spreken, in welke mate bestaat dan het gevaar van een categorie-fout?

Het voorbeeld van Petras en Zeitlin volgend (1968a, 1968b), beperk ik mij in de navolgende analyse tot de 121 typisch agrarische gemeentes, dat zijn gemeentes waar in 1965 minstens 50 % van de bevolking op de landbouw-bedrijven woonde. Daarmee hoop ik de kans op een categorie-fout te verkleinen.

Ik meen bovendien dat de correlatiecoëfficiënten die ik gebruik al te snelle conclusies minder makkelijk maken. Als blijkt dat het percentage vaste arbeiders op de agrarische bevolking, gemiddeld 9,7 % met een standaard afwijking van 8,4 % hoog correleert met het percentage stemmen, dat Tomic ontving, gemiddeld 34,4 % met een standaardafwijking van 14,3 %, wat

Tabel 2

Correlatiecoëfficiënten tussen indicatoren met betrekking tot het voorkomen van verschillende categorieën van de agrarische beroepsbevolking en van de loonarbeid in de landbouw in 121 agrarische gemeenten in Chili

variabele	(9)	(10)	(12)	(14)	(11)	(13)	(15)
(9) % bedrijfshoofden en onbetaalde gezinsleden op agrarische beroepsbevolking	1.						
(10) % deelhouders en inquilinos op agrarische beroepsbevolking	-.49	1.					
(12) % vaste arbeiders op agrarische beroepsbevolking	-.73	.24	1.				
(14) % tijdelijke arbeiders op agrarische beroepsbevolking	-.75	.18	.35	1.			
(11) % deelhouders en inquilinos op totaal loonarbeid in de landbouw	.02	.72	-.11	-.33	1.		
(13) % vaste arbeiders op de landbouw	-.16	-.02	-.02	-.25	-.02	1.	
(15) % tijdelijke arbeiders op totale loonarbeid in de landbouw	.08	-.47	-.40	.45	-.65	-.70	1.

betekent dat dan? Het betekent dat in die gemeentes waar relatief meer vaste landarbeiders zijn, relatief meer stemmen op Tomic zijn uitgebracht

en omgekeerd. Door wie? Juist door andere categorieën dan de vaste arbeiders? Dit is onwaarschijnlijk. Ten eerste is het onduidelijk waarom die andere categorieën nu juist in de plaatsen waar ze relatief minder belangrijk zijn op Tomic zouden stemmen, en niet in de gemeentes waar ze relatief belangrijker zijn. Ten tweede is het zo dat het percentage vaste landarbeiders een indicator is die gebrekkig het voorkomen van andere categorieën aangeeft, gebrekkiger in ieder geval dan de indicatoren welke op die categorieën zelf betrekking hebben, zoals tabel 2 laat zien. Het meeste vertrouwen, dat we geen ernstige categorie-fout maken, ontlenen we aan het feit, dat de gegevens vrij consistente patronen laten zien. Met andere woorden, hoewel de indicator met betrekking tot de vaste arbeiders vrij hoog negatief correleert met die van de bedrijfshoofden, is de bewering dat het stemmenpercentage van Tomic in gemeenten met relatief veel vaste landarbeiders eerder aangeeft hoe die bedrijfshoofden niet gestemd hebben, dan hoe de vaste landarbeiders wel stemden, onwaarschijnlijk. Het blijkt namelijk dat ook in de gemeentes waar de vaste landarbeiders een hoog percentage van het loonarbeidersbestand (var. 13) uitmaakten — maar waar de bedrijfshoofden niet relatief minder belangrijk zijn volgens tabel 2 — Tomic het goed doet.

Het is mogelijk dat de indicator betreffende het voorkomen van een categorie van de agrarische beroepsbevolking ook iets indiceert over de niet-agrarische bevolking van deze typische agrarische gemeentes, wier stemmen mede het stemmenpercentage bepaalden. Mijn gegevens staan mij slechts in enkele gevallen toe daarover iets naders te zeggen.⁸

Gegeven het feit dat uit het materiaal blijkt dat althans drie van de indicatoren, betrekking hebbend op categorieën van de agrarische beroepsbevolking, vrij consistent en vrij hoog correleren met het stemmenpercentage van *verschillende* kandidaten, geloof ik dat hieruit conclusies kunnen worden getrokken ten aanzien van het stemgedrag van die categorieën. De conclusies geven tendenties aan, in die zin, dat een categorie de neiging had om een bepaalde kandidaat te steunen. Dit betekent natuurlijk niet dat elk lid van de categorie in kwestie op die bepaalde kandidaat heeft gestemd.

4. De resultaten

De eerste vier vragen die we gesteld hebben laten zich voorlopig beantwoorden aan de hand van tabel 3. De eerste vraag was of de categorieën

⁸ De gebruikte landbouwtelling deelt niets mee over het niet-agrarische deel van de bevolking der gemeentes. Aangenomen mag worden dat zij bestaat uit winkeliers, handwerkslieden, ambtenaren werkzaam in het onderwijs en de gemeente-administratie, arbeiders, huishoudelijke hulp en werklozen.

niet-zelfstandige boeren nog met de grootgrondbezitters meestemden in 1970. Als indicatoren voor het stemmen zoals de patroons dat graag zouden zien gebruikten we het percentage op Alessandri uitgebrachte stemmen.

De indicatoren voor de aanwezigheid van grootgrondbezitters betreffen, enerzijds, de op de grote bedrijven meest veelvuldig voorkomende categorieën arbeiders, betrokken zowel op de totale mannelijke beroepsbevolking in de landbouw — variabelen 10, 12 en 16 — als op de totale loonarbeid — variabelen 11, 13 en 17. — Anderzijds, het relatieve gewicht, in de gemeente, van de grote bedrijven zelf — variabelen 23 en 25. — Omdat administrateurs bijna uitsluitend op de grote bedrijven voorkomen, is ook dit een geschikte indicator — variabele 26. — Zij impliceert echter ook het absentisme van de eigenaar en daarmee één van de factoren die bijdraagt tot de verzwakking van de patronage-relatie (Galjart, 1972). Uit tabel 3 blijkt, dat Alessandri's stemmenpercentage sterk negatief correleert met vrijwel alle indicatoren die de belangrijkheid van het grootgrondbezit in de gemeente aangeven. Alleen voor de categorie arbeiders die het op de grote bedrijven het gunstigst hebben, de deelbouwers en inquilinos, gaat deze negatieve correlatie niet op (var. 10). Naarmate deze categorie een hoger percentage van de totale agrarische loonarbeid uitmaakt (var. 11) neemt ook het stemmenpercentage van Alessandri toe. We kunnen concluderen dat de patroons de stemmen van de van hen afhankelijke arbeiders in 1970 niet meer beheersen; integendeel, deze lijken tegen hun kandidaat te stemmen. De enige categorie landarbeiders die hierop ten dele een uitzondering lijkt te maken wordt gevormd door diegenen die op de grote bedrijven de gunstigste levensstandaard hebben. In vergelijking met de andere categorieën zullen zij, bij landhervorming, hun voorsprong in socio-economische status verliezen.

De tweede vraag luidde, of de regeringspartij erin was geslaagd door middel van gunsten, dus van een particularistische besteding van fondsen, stemmen te verwerven voor haar kandidaat, Tomic.

Als indicatoren van gunstverlening kozen we verschillende maatstaven van de mate waarin de landhervorming tot augustus 1970 was voortgeschreden in de gemeente (variabelen 5, 6, 7 en 8). Voorts gebruikten we indicatoren met betrekking tot het relatieve gewicht, in de gemeente, van de meest en de minst begunstigde categorieën loonarbeiders, respectievelijk de vaste arbeiders (variabele 12) en de tijdelijke arbeiders (variabele 14) in procenten van de agrarische beroepsbevolking. De eersten hadden sterk geprofiteerd van de, door de regering bevorderde, syndicalisering; de laatsten in het geheel niet.

Tabel 3

Correlatiecoëfficiënten tussen de stemmenpercentages behaald door Alessandri, Allende en Tomic en kenmerken van de agrarische structuur in 121 agrarische gemeenten van Chili

variabele	stemmenpercentage behaald door:		
	Alessandri	Allende	Tomic
(1) % In syndicaten georganiseerd op totaal van de loonarbeid	-13	-07	16
(5) % Onteigende bedrijven (in 1970) op alle bedrijven > 100 ha	-12	20	-09
(6) % Onteigende grond (in 1970) op totale landbouwareaal	-10	07	00
(7) % Door CORA in bezit genomen (in 1970) bedrijven op alle bedrijven > 100 ha	-15	18	-06
(8) % asentados (in 1970) op de loonarbeid werkzaam in de landbouw	-10	02	05
(9) % Bedrijfshoofden en onbetaalde gezinsleden op de agrarische beroepsbevolking	47	18	-48
(10) % Deelbouwers-inquilinos en inquilinos op de agrarische beroepsbevolking	08	00	-06
(11) % Deelbouwers en inquilinos op de agrarische loonarbeid	26	00	-18
(12) % Vaste arbeiders op de agrarische beroepsbevolking	-47	-39	68
(13) % Vaste arbeiders op de agrarische loonarbeid	-09	-42	44
(14) % Tijdelijke arbeiders op de agrarische beroepsbevolking	-39	05	22
(15) % Tijdelijke arbeiders op de agrarische loonarbeid	-14	33	-21
(16) % Deelbouwers, inquilinos en vaste arbeiders op de agrarische beroepsbevolking	-31	-30	49
(17) % Deelbouwers, inquilinos en vaste arbeiders op de agrarische loonarbeid	12	-30	20
(23) % Bedrijven > 500 ha op alle bedrijven	-14	-49	54
(25) % Bedrijven ≥ 1000 ha op bedrijven ≥ 200 ha	-48	-10	42
(26) % Van land van bedrijven met administrateurs van alle land	-31	11	11
(49) % In Ranquil georganiseerd op totaal van de agrarische loonarbeid	-32	03	19
(50) % In Libertad georganiseerd op het totaal van de agrarische loonarbeid	-04	12	-09
(53) % In El Triunfo georganiseerd op het totaal van de agrarische loonarbeid	12	-19	10

De landhervorming zelf heeft, zoals blijkt uit tabel 3, niet geleid tot politieke bolwerken van de kandidaat van de Christendemocraten, Tomic. Zij is eerder Allende ten goede gekomen. Kaufman (1972, pag. 124 ev) die de verkiezingen van 1967 analyseerde, suggereert dat het toen vooral de tijdelijke arbeiders waren die zich, merkend dat de landhervorming hen niet ten goede kwam, van de PDC afwendden, terwijl andere categorieën landarbeiders positief op de landhervorming reageerden. Om na te gaan of dit ook voor de presidentsverkiezingen van 1970 heeft gegolden, hebben we de 121 gemeentes gesplitst in twee groepen: die met een hoog percentage tijdelijke arbeiders op de totale loonarbeid, en die met een laag percentage (<40).⁹

Tabel 4

Correlatiecoëfficiënten tussen stemmenpercentages van Alessandri, Allende en Tomic en indicatoren van landhervorming in gemeentes met weinig en met veel tijdelijke arbeiders onder de loonarbeid in de landbouw

variabele	percentage tijdelijke landarbeiders van loonarbeid in de landbouw					
	≤ 40 % (N = 70)			> 40 % (N = 51)		
	stemmenpercentages					
	Alessandri	Allende	Tomic	Alessandri	Allende	Tomic
(5) % onteigende bedrijven (in 1970) op alle bedrijven ≤ 100 ha	-.21	.47	-.22	-.06	.04	-.00
(6) % onteigende grond (in 1970) op totale landbouwareaal	-.13	.38	-.20	-.12	-.11	.18
(7) % door CORA in bezit genomen bedrijven (in 1970) op alle bedrijven ≥ 100 ha	-.23	.44	-.18	-.08	.00	.05
(8) % asentados (in 1970) op de loonarbeid werkzaam in de landbouw	-.14	.35	-.16	-.18	-.25	.37

Tabel 4 laat zien dat de uitkomsten Kaufman's stellingen schijnen te logenstraffen; de mate van landhervorming correleert juist in de gemeentes met relatief minder tijdelijke arbeiders vrij sterk positief met Allende's stemmenpercentage. Als er zo iets als politieke dankbaarheid voor de landhervorming was geweest, dan had er juist in die gemeentes een positieve correlatie tussen landhervormingsindicatoren en Tomic's stemmenpercentage

⁹ Ik heb hier de cutting-points van Kaufman aangehouden.

moeten zijn. Dat we niet vinden wat we verwachten komt waarschijnlijk niet, omdat de boeren zich juist in die gemeentes waar de landhervorming ver is doorgevoerd, van Tomic hebben afgewend, maar omdat de landhervorming juist in die gemeentes die een hoge organisatiegraad van bij Ranquil aangesloten syndicaten kennen, het verst is doorgevoerd. Tabel 5 maakt dit zeer aannemelijk. Dit betekent waarschijnlijk dat vooral de Confederatie Ranquil er bij de autoriteiten op heeft aangedrongen om bedrijven

Tabel 5

Correlatiecoëfficiënten tussen indicatoren van de organisatiegraad en van de mate waarin de landhervorming is uitgevoerd in agrarische gemeenten

organisatiegraad		var(5)*	var(6)	var(7)	var(8)
% leden alle confederaties					
op loonarbeid	(1)	34	37	27	33
% leden Triunfo op loonarbeid	(53)	07	08	-03	07
% leden Ranquil op loonarbeid	(49)	28	36	35	40
% leden Libertad op loonarbeid	(50)	22	17	16	02

* Zie tabel 4 voor benaming van de variabelen 5 t/m 8

te onteigenen, hoewel Klein (1969, pag. 131), die echter met gegevens tot en met 1966 werkte, ontkent, dat er in dit opzicht verschillen tussen de confederaties zijn (cf. ook Affonso, Gomez, Klein en Ramirez, 1970, II, p. 139 ev).

Overigens is het niet geheel juist om te zeggen, dat ondankbaarheid 's werelds politieke loon is. De categorie landarbeiders die gedurende de regeringsperiode Frei in materieel opzicht het meest zijn positie wist te verbeteren, dankzij de looneisen van de syndicaten, de vaste arbeiders (var. 12 en var. 13) lijkt wèl in grote getale op Tomic te hebben gestemd. Wat de minst begunstigen betreft, de tijdelijke arbeiders, die vaak niet georganiseerd waren in syndicaten en ook als het bedrijf onteigend werd, geen recht op deelneming aan het asentamiento konden doen gelden, wat zij gedaan hebben is niet geheel duidelijk. Variabele (14) suggereert dat zij zich meer tot Tomic gewend hebben, variabele (15) dat zij vooral op Allende stemden. Ik ben geneigd meer geloof te hechten aan de laatste mogelijkheid. Variabele (14) correleert met (12) .35; (15 met (13) $r = -.70$. Dat wil zeggen dat (14) ten dele laat zien wat er gebeurt als het percentage vaste arbeiders op de agrarische bevolking (12) en dus van Tomic-stemmen, eveneens hoog is.

De derde vraag was, of de syndicaten van landarbeiders politieke bolwer-

ken van bepaalde partijen waren geworden. Als indicatoren gebruikten we de organisatiegraad van landarbeiders überhaupt (variabele 1) en de organisatiegraad van hen die behoorden tot de Confederaties El Triunfo Campesino (variabele 53) of Libertad (variabele 50), die gelieerd waren aan de Christendemocraten, wier kandidaat Tomic was, of tot de Confederatie Ranquil (variabele 49), gelieerd met de socialistische en de communistische partijen, en dus potentiële Allende-stemmers bevattend. De correlatiecoëfficiënten van de variabelen 1, 49, 50 en 53 met de stemmenpercentages suggereren dat de syndicaten geen politieke bolwerken waren, althans niet in die zin, dat een syndicaat, bedekt of openlijk gelieerd aan een bepaalde politieke partij, effectief invloed heeft kunnen uitoefenen op de manier waarop de bevolking in de gemeente heeft gestemd (tabel 3).

De vraag welke categorieën boeren en landarbeiders op respectievelijk Alessandri, Allende of Tomic gestemd hebben, is met het risico van een categorie-fout al gedeeltelijk beantwoord. Van de arbeiders schijnen de deelbouwers en deelbouwers-inquilinos nog het conservatiefst en ook het meest verdeeld gestemd te hebben. Variabele (11) suggereert dat zij voor Alessandri en tegen Tomic stemden.¹⁰ De vaste arbeiders lijken voor Tomic en tegen zowel Allende als Alessandri gestemd te hebben; de tijdelijke arbeiders tegen Alessandri en Tomic en voor Allende. De bedrijfshoofden en hun meewerkende gezinsleden tenslotte hebben Alessandri gestemd, vooral ten koste van Tomic.

Voor sommige categorieën zijn de coëfficiënten zo aanzienlijk dat een categorie-fout niet waarschijnlijk lijkt. Dit betekent dat het zeer waarschijnlijk onjuist is om te generaliseren over het gedrag van de arme boeren, de campesinos. Alles wijst er op dat zij, in een zo zwaar bevochten verkiezing en in een zo gepolitiseerd land als Chili, niet als één klasse hebben gestemd, maar volgens de specifieke belangenpositie die iedere categorie innam. Het bezitten van grond, het kunnen beschikken over een stuk grond en het hebben van een vaste betrekking lijken inderdaad bruikbare criteria te zijn op grond waarvan categorieën herkend kunnen worden.¹¹ Indien zulk gedifferentieerd politiek gedrag bij een belangrijke verkiezing voorkomt, kan mijns inziens ook verwacht worden dat elk politiek gedrag, ook het al of niet verlenen van steun aan een guerilla bijvoorbeeld, gedifferentieerd zal blij-

¹⁰ Een sterk negatieve correlatiecoëfficiënt kan uitgelegd worden als een aanwijzing dat de betreffende categorie juist niet op die kandidaat heeft gestemd, maar verdeeld over de andere twee.

¹¹ De eerder vermelde generalisering door Petras en Zeitlin (1968 a en b) over het stemgedrag van de loonarbeiders verbergt dus waarschijnlijk verschillen tussen de vaste en tijdelijke loonarbeiders.

ken te zijn.

De berekening van een multipele correlatiecoëfficiënt van de stemmenpercentages met de verschillende indicatoren van de agrarische structuur stelt ons in staat nog iets nader te preciseren, in welk soort gemeente de drie kandidaten de meeste politieke steun vonden (Tabel 6). De variabelen die werden ingevoerd, hadden betrekking op de organisatiegraad, de omvang van de landhervorming, de samenstelling van de agrarische beroepsbevolking, het gewicht van verschillende bedrijfsgrootteklassen en de mate van agrarische ontwikkeling.

Het programma, een stapsgewijze multipele regressie, laat telkens de variabele die het minst bijdraagt tot de verklaring van de totale variantie weg; als criterium om daarmee te stoppen hebben we de 5 % betrouwbaarheids-grens van de T-waarde der regressie-coëfficiënt gehanteerd. In de kolom R^2 mag alleen naar de totale cumulatieve waarde gekeken worden; de kolom 'fractie verklaard' geeft aan de directe bijdrage van elke variabele in de verklaarde variantie. Omdat de onafhankelijke variabelen onderling sterk kunnen correleren, is hun indirecte bijdrage veelal belangrijker, maar deze is helaas sociologisch weinig doorzichtig.

Alessandri schijnt het zowel in gemeentes met relatief veel kleine en middelgrote gezinsbedrijven (en dus veel bedrijfshoofden met hun familie) als in gemeentes met veel middelgrote fundos, waar de arbeid vooral geleverd wordt door deelbouwers en inquilinos, goed te hebben gedaan. Dat laatste betekent, in de gemeentes waar de meest traditionele vorm waarin grondbezitters gebruik maken van de arbeid van anderen nog voorkomt, en waar patronage van oudsher een grote rol heeft gespeeld in de relatie tussen eigenaar en boeren. Daar waar de vaste landarbeiders een groot deel van de agrarische beroepsbevolking uitmaken, doet Alessandri het slecht. Allende moet het hebben van gemeentes waarin de landbouw geïrrigeerd is en er veel permanente gewassen verbouwd worden, en waar een hoog percentage van de loonarbeid uit tijdelijke arbeiders bestaat. Deze zijn afkomstig van marginale bedrijfjes die niet voldoende zijn voor een gezin, vandaar dat in die gemeentes dus ook het percentage bedrijfshoofden en onbetaalde gezins-

leden hoog is. Wellicht hebben deze marginale bedrijfshoofden ook als ze niet tevens als tijdelijke arbeiders hoeven te werken hun stem aan Allende gegeven. Al met al zijn er sterke aanwijzingen dat Allende zijn bolwerken vond in de moderne, al wat geïndustrialiseerde, landbouw waar de arbeid tijdelijk gecontracteerd wordt.

Met betrekking tot Tomic zijn de aanwijzingen het onduidelijkst. De negatieve tekens van de eerste regressiecoëfficiënten, en de variabelen die de

Tabel 6

Multipele correlatiecoëfficiënten tussen de stemmenpercentages van Alessandri, Allende en Tomic, en indicatoren van de agrarische structuur in 121 gemeentes van Chili*

indicator	teken regressiecoëfficiënt	Multipele R^2	T-waarde	fractie verklaard	partiele R
% Alessandri					
(10) % Deelbouwers en inquilinos op de agrarische beroepsbevolking	+	0.01	5.51	0.10	0.46
(22) % Bedrijven tussen 200 en 500 ha op het totaal aantal bedrijven	+	0.14	3.95	0.05	0.35
(9) % bedrijfshoofden en onbetaalde gezinsleden op de agrarische beroepsbevolking	+	0.47	3.31	0.03	0.30
(12) % Vaste arbeiders op de agrarische beroepsbevolking	-	0.50	3.99	0.05	-0.35
(13) % Vaste arbeiders van de loonarbeid in de landbouw	+	0.51	3.14	0.03	0.29
(20) % Bedrijven tussen 10-50 ha op het totaal aantal bedrijven	+	0.55	3.79	0.05	0.34
(14) % Tijdelijke arbeiders op de agrarische beroepsbevolking	+	0.59	2.40	0.02	0.22
(2) % Syndicaatsleden lid van Confederatie El Triunfo	+	0.60	1.81	0.01	0.17
(11) % Deelbouwers en inquilinos van de loonarbeid in de landbouw	-	0.61	1.97	0.01	-0.18
% Allende					
(28) % Geïrrigeerd bouwland van totaal bouwland	+	0.14	5.01	0.11	0.42
(19) % Bedrijven tussen 2 en 10 ha op het totaal aantal bedrijven	+	0.34	4.12	0.07	0.36
(9) % Bedrijfshoofden en onbetaalde gezinsleden op de agrarische beroepsbevolking	+	0.42	3.89	0.06	0.34
(30) % Land onder permanente gewassen van totaal bouwland	+	0.45	2.77	0.03	0.25
(15) % Tijdelijke arbeiders van de loonarbeid in de landbouw	+	0.50	3.07	0.04	0.28
(10) % Deelbouwers en inquilinos op de agrarische beroepsbevolking	-	0.01	9.09	0.22	-0.65

indicator	teken regressiecoëfficiënt	Multipele R ²	T-waarde	fractie verklaard	partitiele R
	% Tomic				
(13) % Vaste arbeiders van de loonarbeid in de landbouw	-	0.13	4.65	0.06	0.40
(9) % Bedrijfshoofden en onbetaalde gezinsleden op de agrarische beroepsbevolking	-	0.49	3.85	0.04	-0.34
(15) % Tijdelijke arbeiders van de loonarbeid in de landbouw	-	0.57	7.42	0.15	-0.57
(12) % Vaste arbeiders op de agrarische beroepsbevolking	+	0.64	3.76	0.04	0.33
(23) % Bedrijven \geq 500 ha op het totaal aantal bedrijven	+	0.68	3.47	0.03	0.51
(29) % Van de bevolking wonend op landbouwbedrijven	+	0.70	2.30	0.01	0.21

* Alleen aan de laatst vermelde som van het kwadraat van de multipele correlatiecoëfficiënt mag waarde worden gehecht. Het gewicht van de bijdrage van elke onafhankelijke variabele afzonderlijk wordt aangegeven door de T-waarde, en door de kolom 'Fractie verklaard'

grootste verklarende bijdrage leveren, duiden erop dat hij het slachtoffer werd van een bepaalde polarisatie. In de gemeentes met traditionele grote bedrijven verwierf hij vooral stemmen waar Alessandri ze niet verwierf, dus waar de dealbouwers en inquilinos weinig belangrijk waren, en de vaste arbeiders wel een belangrijk deel van de agrarische beroepsbevolking uitmaakten. Voor wat de variabelen 10, 13 en 12 betreft scoort Tomic precies tegengesteld aan Alessandri. In de gemeentes met veel zelfstandige bedrijfshoofden en meewerkende gezinsleden vindt Tomic zowel Alessandri als Allende op zijn weg (variabele 9 en 15). Om te trachten een nadere bevestiging te krijgen van de hiervoor gedane beweringen zijn de 121 gemeentes in twee groepen gesplitst, volgens het gemiddelde stemmenpercentage dat elke kandidaat verwierf. De twee groepen gemeentes zijn telkens met elkaar vergeleken voor wat betreft de mogelijke verschillen in de gemiddelde waarden die de agrarische structuurvariabelen er aannamen. Tabel 7 vermeldt de resultaten voorzover er sprake is van een uitgesproken verschil in gemiddelde. Wat een uitgesproken verschil was, is natuurlijk een arbitraire beslissing. Niettemin is de tabel interessant, omdat zij ons meer inzicht ver-

Tabel 7

Gemiddelde waarden van variabelen betrekking hebbend op de agrarische structuur in agrarische gemeentes met hoge en lage stemmenpercentages van elk der drie kandidaten¹²

variabelen	Alessandri's stemmenpercentage		Allende's stemmenpercentage		Tomic's stemmenpercentage	
	$> 35\%$	$\leq 35\%$	$> 31\%$	$\leq 31\%$	$> 35\%$	$\leq 35\%$
(1) organisatiegraad	N = 61	N = 60	N = 53	N = 68	N = 44	N = 77
(3) Ranquil als % van (1)	24.7	31.4	34.	53.9	53.8	40.3
(4) Libertad als % van (1)	15.7	27.3	25.3	18.5	4.9	10.5
(5) landhervorming producenten en gezinsleden	8.5	13.2	17.3	5.7	12.6	8.0
(9) arbeiders tijdelijke	4.6	12.7	13.9	4.5	20.3	15.2
(18) bedrijven 0-2 ha	68.0	55.0	20.8	14.9	16.0	38.6
(21) bedrijven 50-200 ha	13.5	21.3	31.2	23.	3.3	7.7
(22) bedrijven 200-500 ha	20.8	39.4	6.3	11.7	20.6	23.8
(26) administrateurs	13.4	5.3	47.7	16.8	34.5	34.9
(28) irrigatie	3.4	1.8	10.	3.	19.9	37.0
(30) permanente gewassen	31.2	47.4	26.9	19.3	45.5	28.0
(31) gebruik kunstmest	13.6	9.2	30.8	37.8	6.6	9.0
(44) Alessandri	3.0	28.5	42.4	21.7	18.2	12.4
(45) Allende	16.8	41.6	26.7	40.3	17.1	14.2
(48) Tomic	24.5	37.2	9.8	6.9		
(49) organisatiegraad	33.8	34.9	7.3	2.5		
(46) Ranquil Noord - Zuid	5.4	10.9	9.4	18.4		
	17.4	13.0	12.7	17.2		

¹² De cutting-points der stemmenpercentages zijn de algemene gemiddelden. Impliciet blijkt dus dat Allende op het platteland niet won maar, integendeel, zowel van Alessandri en Tomic verloor

schaft in de mate, waarin de kandidaten elkaar hebben bevochten.

De veelzeggendste variabele is een geografische: de Noord-Zuid variabele (46), verkregen doordat de provincies van Noord naar Zuid genummerd werden. Het blijkt dan dat Alessandri en Tomic beiden hun bolwerken meer in het Zuiden hadden, en zwakker waren in de Noordelijke provincies. Voor Allende geldt het omgekeerde; we vonden ook al dat hij het vooral moest hebben van de geïrrigeerde landbouw (var. 28). Kijken we echter, voor elke kandidaat, hoe zijn tegenstanders het er gemiddeld afbrachten, dan krijgen we een iets ander beeld. Waar Tomic sterk is, is Allende zwak, en omgekeerd; Alessandri's gemiddelde blijft hetzelfde. Waar Alessandri sterk was, was Allende zwak, en omgekeerd; hier verandert Tomic's gemiddelde nauwelijks. Allende tenslotte doet, waar hij sterk is, afbreuk aan zijn beide rivalen, maar het meest aan Tomic. Deze resultaten bevatten een aanwijzing van de mate waarin men onder elkaar's duiven heeft geschoten. Voorzover het om loonarbeiders ging, hebben Tomic en Allende elkaar beconcurrereerd; voorzover het om bedrijfshoofden ging, Alessandri en Allende.

Deze uitkomsten zijn om verschillende redenen interessant. Ten eerste omdat opnieuw blijkt dat de Chileense campesinos verdeeld hebben gestemd, en dat men arme boeren niet zonder meer tot een klasse-voor-zich mag verklaren. Ten tweede echter omdat elke kandidaat, naar het schijnt, zo zijn eigen speciale nis heeft gevonden op het platteland. Als we in navolging van Petras en Zeitlin, de Allende-stemmers een revolutionaire gezindheid toeschrijven en de Alessandri-stemmers een behoudende, wat betekenen deze resultaten dan voor het hier en daar gelanceerde argument dat het gebruik van ontwikkelingshulp om de landbouw in de niet-Westerse landen te moderniseren, neerkomt op het bestendigen van de status-quo? Wat Chili betreft zou men het volgende kunnen zeggen. Voorzover die modernisering tot gevolg heeft het ontstaan c.q. de groei in aantal van levensvatbare gezinsbedrijven, werkt zij behoudend. Het is echter waarschijnlijker dat modernisering veeleer tot een groeiende differentiatie tussen arme en welgestelde boeren aanleiding geeft, dus tot een groeiend aantal minifundia, waarvan de bezitters tijdelijk in loondienst moeten gaan. In dat geval werkt

de modernisering niet behoudend, althans dat suggereert de locatie van Allende's bolwerken. Niets doen, niet moderniseren, gesteld al dat dat mogelijk ware, levert, zo lijkt het, eerder steun op voor een Tomic of een Alessandri, dan voor Allende, al is deze uitspraak wat boud. In ieder geval is het argument dat landbouwontwikkeling de status quo bevordert twijfelachtig. Het verdient aanbeveling het verband tussen een dergelijke ontwikkeling en de druk van de boeren om tot structurele veranderingen te komen, nader te onderzoeken.

Literatuur

- Affonso, A., S. Gomez, E. Klein en P. Ramirez, 1968: *Movimiento Campesino Chileno*. 2 delen, Santiago, ICIRA.
- Almond, G. A. en S. Verba, 1965. *The civic culture*, 3rd pr. Boston, Little, Brown & Cy.
- Debray, R., 1967, *Revolutie binnen de revolutie?* Utrecht, Bruna en Zoon.
- Fanon, F., 1961, *Les damnés de la terre*. Paris, Maspero.
- Feuer, L. S. (ed.), 1972, Marx and Engels. *Basic writing on politics and philosophy* (4th impression). London, Collins - the Fontana Library.
- Galjart, B. F., 1972, La movilización campesina en America Latina. *Boletín de Estudios Latinoamericanos* (12), (Junio).
- Galjart, B. F., 1973, *Solidariteit onder boeren*. Bijdrage tot de theorie over politieke mobilisering en samenwerking van boeren, gebaseerd op veldonderzoek in Chili. Wageningen, Landbouwhogeschool.
- Gil, F. G., 1969, *El sistema político de Chile*. Santiago, Editorial Andres Bello.
- Guevara, E., 1968, *Reminiscences of the Cuban revolutionary war*. London, Allen en Unwin.
- Johnson, Ch. A., 1962, *Peasant Nationalism and Communist Power*. Stanford, Stanford University Press.
- Kaufman, R. R., 1972, *The politics of land reform in Chile 1950-1970*. Cambridge, Harvard University Press.
- Klein, E., 1969, *Orientaciones de la presión campesina*. Santiago, Univ. Católica de Chile. (MS Tesis).
- Leal, V. Nunes, 1948, *Coronelismo, Enxada e Voto*. Rio de Janeiro, geen uitgever vermeld.
- Lipset, S. M., 1960, *Political Man*. London, Heinemann.
- Mitrany, D., 1961, *Marx against the peasant*. New York, Collier Books.
- Petras, J. en M. Zeitlin, 1968a, Agrarian radicalism in Chile. *British Journal of Sociology*, 19 (3), pgs. 254-270.
- Petras, J. en M. Zeitlin, 1968b, Miners and agrarian radicalism. In J. Petras en M. Zeitlin (eds.), *Latin America, Reform or Revolution*. Greenwich, Fawcett Publications.
- Powell, J. D., 1969, Venezuela: the peasant Union movement, In: H. Landsberger (ed.): *Latin American Peasant Movements*. Ithaca en London, Cornell University Press.
- Schramm, S. R., 1963, *The political thought of Mao Tse-Tung*. London, Pall Mall Press.
- Torres, R. C., 1970, Social change and rural violence in Colombia. In: I. L. Horowitz (ed.), *Masses in Latin America*. New York, Oxford University Press.
- Wertheim, W. F., 1972, *Evolutie en revolutie*, 2e druk, Amsterdam, Van Genneep.